

KERTINĖ PARAŠTĖ

Bareljefas Rasų kapinėse

Viliaus Kelero nuotrauka

1941 metų birželio 14-ajai irgi virstant istorija

Vienos mūsų kartos vaikystės prisiminimuose birželio saldus alyvų žydėjimo kvapas surištas su baimės slogučiu. Tai buvo naktys, kurių metu miestelio gatvėmis burzgė sunkvežimiai, veždami žmones mirčiai už Uralo.

O tai vyko daugiau negu prieš penkiasdešimt metų. Tai įvykiai, kurie tampa istorija. Bėsta atmintis patiem įvykių liudininkam. Iš dalies gerai, kad siaubo pergyvenimo prisiminimų nėra įmanoma perduoti naujoms kartoms. Laikas užmarštimi gydo ir siaubą.

Trėmimų tapimas istorija neturi reikšti, kad mūsų bendruomenė ims ir staiga užmirš tas kančios dienas. Tik kančių prisiminimas keis savo pobūdį. Tą jau ir dabar galime pastebėti. Jau dabar keičiasi žodžiai, kuriuos naudojame kalbėti apie birželio trėmimus. Keičiasi tų įvykių ikonografija. Keičiasi ir trėmimų vietos istorijoje suvokimas.

Tiek daug metų. 1940-ųjų metų birželio trėmimus ir komunistų įvykdytas žudynes vadino Baisiuoju birželiu. Tuo

metu, kai žemė džiaugiasi vasaros pradžia, mūsų bendruomenė liūdo. Bet štai su Lietuvos Atgimimu tą prisiminimo laikotarpį vadiname Gedulo ir vilties dienomis. Tai labai tikslus pakeitimas — naujas pavadinimas ne tik primena baimę, bet taip pat ir kentėjusių drąsą, ir mūsų visų viltį Lietuvos šviesiai ateitį.

Šiaulių „Varpai“

ALGIMANTAS ANTANAS NAUJOKAITIS

Literatūriniai žurnalai ir almanachai Lietuvoje dabar pradami leisti ne tik sostinėje Vilniuje, Kaune, bet ir kituose miestuose. Vienas iš populiariausių — Šiauliuose leidžiamas almanachas *Varpai*.

Rašytojui Kaziui Jankauskui redaguojant, Šiauliuose buvo leidžiamas *Varpas* vokiečių okupacijos sąlygomis — 1943-1944 metais. Sovietmečiu jo leidimas buvo nutrauktas, o Kazys Jankauskas ištremtas. Šiauliečio literato ir žurnalisto Leono Peleckio-Kaktavičiaus iniciatyva šio almanacho leidimas buvo atnaujintas 1989 metais, prasidėjus Atgimimui. Tuomet iš tremties grįžęs Kazys Jankauskas palinkėjo naujam redaktoriui, kad almanachas, kaip ir anksčiau, netaptų parapijiniu leidiniu ir kad jį su idomumu skaitytų, jame bendradarbiautų ne tik Šiaulių kraštot, bet ir visos Lietuvos literatai. Atnaujintas almanachas *Varpai* tokiu ir tapo. Pasak Peleckio-Kaktavičiaus, dabar šis almanachą žino ir skaito ne tik Lietuvoje, bet ir New York'e, Paryžiuje, Sidney, Australijoje.

Dar kitas svarbus *Varpų* bruožas — JAV, Anglijoje, kitose šalyse gyvenančių lietuvių rašytojų ir kultūrininkų aktyvus dalyvavimas jame. — Tai nulėmė laimingas atsitiktinumas, — pasakojo *Varpų* redaktorius. — Anais, Atgimimo metais, keliaujant po Ameriką, man pasisekė pasisvečiuoti ten gyvenančių kai kurių mūsų rašytojų namuose. Dar gyvus radau Stasį Santvarą, Antaną Gustaitį, iš Paryžiaus atsiliėpę Algirdas Julius Greimas. Jie ir kiti užsienio lietuvių autoriai tapo gerais atgimimo almanacho pirmųjų numerių talkininkais ir bendradarbiais.

Pirmųjų atnaujinto *Varpų* almanacho numerių turinio gerą pusę sudarė išeivių lietuvių kūrinių. Juose buvo spausdinami Bernardo Brazdžionio, Henriko Radausko, Antano Gustaičio, Jono Aisčio eilėraščiai. Pirmą kartą Lietuvos periodinėje spaudoje buvo plačiai pristatytas Kazys Bradūnas ir jo poezija. Buvo publikuota ištrauka iš Aurelijos M. Balašaitienės romano. Iš Paryžiaus savo esė „Bauriškas kraujas virsta mėlynu“ atsiuntė Algirdas J. Greimas.

Neseniai Šiauliuose išleista almanacho *Varpai* vienuoliktoji knyga. Ta proga Vilniuje, Rašytojų klube, įvyko šio numerio pristatymas, buvo paskelbti šių metų *Varpų* literatūrinės premijos laureatai.

Pradėdamas vakarą, *Varpų* redaktorius Leonas Peleckis-Kaktavičius, be kita ko, pasakė, kad jo rengėjai stengiasi, jog šalia žymiausių mūsų literatūros kūrėjų sublizgėtų nors vienas nežinomas ar dėl kokių nors priežasčių užmirštas deimantiukas, nesvarbu, kur jis begyventų — Lietuvoje ar užsienyje, kad almanachą norėtų atsiverti ir skaityti įvairių kartų literatai bei literatūros mylėtojai.

Apžvelgdamas naujausią, Rašytojų klube tą vakarą aptartą almanacho numerį, redaktorius pažymėjo vieną tokių užmirštų deimantiuką — Klaipėdoje gyvenantį buvusį tremtinį, plunksnų puikiai valdantį jau senyvo amžiaus literatą Vladą Vyšniūną. *Varpuose* išspausdintą jo apsakymą „Lorelei“ gerai įvertino vakare kalbėjęs rašytojas Vytautas Martinkus.

Kaip ir kituose, taip ir aptartame almanacho numeryje daug vietos skiriama užsienio lietuvių rašytojams. — Džiaugia-

me, kad šioje almanacho knygoje pirmieji Lietuvoje plačiai pristatė Anglijoje gyvenantį žymų prozos meistrą, šviesių ir įdomių asmenybę — Kazimierą Barėną, — kalbėjo Leonas Peleckis-Kaktavičius. — Naujausiose *Varpuose* spausdinami trys Barėno apsakymai labai atvirai susišaukia su jo paties fotografija, kurioje jis stovi prie piliarožių. Ir ten, ir čia — jis tikras lordas.

Redaktorius pabrėžė, kad Barėnas-rašytojas vertas dėmesio, Kubiliaus straipsnis „Prarastos mės, kad šioje almanacho knygoje pirmieji Lietuvoje plačiai pristatė Anglijoje gyvenantį žymų prozos meistrą, šviesių ir įdomių asmenybę — Kazimierą Barėną, — kalbėjo Leonas Peleckis-Kaktavičius. — Naujausiose *Varpuose* spausdinami trys Barėno apsakymai labai atvirai susišaukia su jo paties fotografija, kurioje jis stovi prie piliarožių. Ir ten, ir čia — jis tikras lordas.

Redaktorius pabrėžė, kad Barėnas-rašytojas vertas dėmesio, Kubiliaus straipsnis „Prarastos mės, kad šioje almanacho knygoje pirmieji Lietuvoje plačiai pristatė Anglijoje gyvenantį žymų prozos meistrą, šviesių ir įdomių asmenybę — Kazimierą Barėną, — kalbėjo Leonas Peleckis-Kaktavičius. — Naujausiose *Varpuose* spausdinami trys Barėno apsakymai labai atvirai susišaukia su jo paties fotografija, kurioje jis stovi prie piliarožių. Ir ten, ir čia — jis tikras lordas.

Varpai

ALMANACHAS

1997 (II)

Almanacho „Varpai“ 11-ojo numerio viršelis

mės, kad šioje almanacho knygoje pirmieji Lietuvoje plačiai pristatė Anglijoje gyvenantį žymų prozos meistrą, šviesių ir įdomių asmenybę — Kazimierą Barėną, — kalbėjo Leonas Peleckis-Kaktavičius. — Naujausiose *Varpuose* spausdinami trys Barėno apsakymai labai atvirai susišaukia su jo paties fotografija, kurioje jis stovi prie piliarožių. Ir ten, ir čia — jis tikras lordas.

Redaktorius pabrėžė, kad Barėnas-rašytojas vertas dėmesio, Kubiliaus straipsnis „Prarastos

ir džiugu, kad pirmasis tai suvarto Lietuvos Rašytojų sąjungos pirmininkas Valentinas Sventickas, kurio iniciatyva ir rūpesčiu šiemet Vasario Sešioliktosios proga Kazimieras Barėnas buvo apdovanotas Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino ordinu. Galvojama apie Kazimiero Barėno knygų leidimą Lietuvoje.

Vėliausiame *Varpų* almanache taip pat spausdinamas literatūros mokslininko Vytauto Kubiliaus straipsnis „Prarastos

tėvynės regėjimas“. Jame nagrinėjama užjūriuose gyvenančių rašytojų kūryba.

Kalbėdamas apie almanachą, Vytautas Martinkus pažymėjo, kad *Varpai* atstovauja įvairioms literatūrinėms kryptims, nesivaiko madų, postmodernizmo, o savo estetiniiais, etniniais ryšiais siejasi ne tik su šiauliečiais, bet ir su visos Lietuvos, o taip pat išeivijos autoriais. Valentinas Sventickas almanachą *Varpai* pavadino solidžiu, o Marcelijus Martinaitis — intelektualiu leidiniu.

Vienas iš aktyviausių *Varpų* rengiamų literatūrinių vakarų dalyvių Kazys Bradūnas pasakė, kad Šiaulių *Varpas* suaugęs su Vinco Kudirkos *Varpu*. Tam tikra prasme jis susijęs su Kazio Bradūno pirmąja, vokiečių okupacijos laikais išleista jo poezijos knyga *Vilniaus varpai*. Bradūnas linkėjo, kad i Šiaulių *Varpus* atsiliėptų kiti varpeliai ir kad tiek jaunieji, tiek senieji plunksnos darbininkai stengtųsi atsiliėpti, rašyti almanachui.

Buvo paskelbti šių metų *Varpų* literatūrinės premijos laureatai — poetai Marcelijus Martinaitis, Aidas Marčėnas ir prozininkas Vladas Vyšniūnas. Premijos neįprastos — visi laureatai apdovanojami dviračiais, žinoma, ir diplomais.

Na, o kad *Varpai* eina ir gyvuoja, išgali skirti kasmetines literatūrinės premijas, galima sakyti aciu almanacho rėmėjams — akcinės bendrovės „Baltik Vairas“ direktoriui Audriui Tručiūnui, Šiaulių saldainių fabriko „Rūta“ valdytojui Algirdui Gluodui, akcinės bendrovės „Elnias“ generaliniam direktoriui Petriui Obrikiui. Gerai, kad Lietuvoje, ne tik užjūriuose, atsiranda kultūrinių leidinių turtingų ir dosnių mecenatų.

Almanacho „Varpai“ literatūrinės premijos laureatai: (iš kairės) Marcelijus Martinaitis, Vladas Vyšniūnas ir Aidas Marčėnas su jiems padovanotais dviračiais Rašytojų klube, Vilniuje.

Algimanto Žižiūno nuotrauka

Šiame numeryje:

Gedulo ir vilties diena • Šiaulių literatūrinis almanachas „Varpai“ • Dar vis nesutariame dėl svetimvardžių rašybos • Jūris Čiurlionis ir jo kūryba • Balio Augino eilėraščiai • Nijolės Gražulienės ir Algimanto Kezio „Susipynę pasauliai“ • Naujos knygos • Pocahontas ir lietuvių

Prie paminklo Rainių miškelyje, Telsių apskrityje, 1941 m. birželio 13-16 d. nužudytusiems besitraukiančią iš Lietuvos komunistų.

Prano Abelkio nuotrauka

(a. II.)

Apie svetimvardžių rašybą ir lietuvių kalbą apskritai

ARVYDAS BARZDUKAS

Gali, dantis sukanęs, nusišypsoti, kai laikrašty randi "lietuviškai" parašyta, kad operos "Karmen" kompozitorius buvo Bizė. Bet ką daryt, jei vienas geriausių šiemetinio Amerikos meistro Arizonos universiteto krepšininkų, Mike Beeby, pagal tarimą, lietuviškame laikrašty būtų pavadintas "Maikiu By-?". Slepti laikraštį nuo vaikų?

Bet nuo svetimų kalbų žodžių "lietuvinimo" nepasislėpsi. Štai *Dirvos* redaktoriaus Jonas Jasaitis rašo "Klivelendas". Nuo pat į tą miestą atvykimo, mano muzikiškai išprususiai ausiai, vietinių jo vardo tarimas skambėjo "Klyvlend", su ilgąja "y" ir kieta "l". O gal "Kliviland"? "Klyvlend"? Kas žino — ir kas nuspręs? Žodynas nurodo, kad pirmame skiemeny raidė "e" reikia tarti kaip žodyje "equal", taigi "ykval", ne "ikval". Vadinasi, mano buvo nugirsta teisingai, o *Dirvos* (ir *Tėviškos žiburių*, kurie irgi svetimus vardus "lietuvinina", tik jie rašo "Klivilandas"; miestas, apie kurį kalbama, turbūt tas pats) redaktoriai nugirdo ne taip. O gal tik vietiniai amerikoniai ir žodyno autoriai nežino, kaip ištarti, o mūsų redaktoriai taria geriau ir rašo "lietuviškiau"?

Į tokias bėdas — ir aibę kitų — įsipaainojama, kada, kaip kad *Dirvos* redaktorius siūlo, šitaip pradėdama "lietuvininti" svetimus vardus ir pavadinimus. Užuoat kad, redaktoriaus kvietimu, nutraukus kalbos niekinio puotą (*Dirva*, 1997 vasario 18, pirmas puslapis), į tą puotą ateinama su fraku, bet apsiavus namuose skaptuotom klumpėm.

Iš karto prisipažinsiu, jog ne su joks kalbininkas, kalbos mokslo specialistas ar žinovas, o tik paprastas kalbos mylėtojas ir jos vartotojas. Todėl kalba ir jos tikslus naudojimas man yra labai svarbu. Taisyklės, kaip lietuviškai reikia rašyti kitakalbius tikrinius vardus, Lietuvos kalbininkų yra nutartos ir paskelbtos, tereikia tik jas po ranka pasidėti ir jomis naudotis. Geriausiai ir aiškiausiai šį reikalą neseniai išdėstė dr. Vytautas Ambrazas savo straipsnyje, kurį, atrodo, iš Lietuvos leidžiamos *Gimtosios kalbos* praėjusių metų gegužės 10 dienos numerio persispausdino *Darbininkas*.

Rašybos istorija

Tame straipsnyje dr. Ambrazas rašo, kad Lietuvoj "iš pačių pamatų" asmenvardžių rašymą pertvarkyti imtasi pokario metais, kada visos spaudos žinios atėdavo rusiškai per Maskvą. Tada asmenvardžių pradėta perrašinėti, slaviškas raides keičiant lotyniškoms. Tokia rašyba, sako dr. Ambrazas, taip pat leido atsiriboti nuo tiesioginių žinių šaltinių iš užsienio. "Iki neatpažinimo vardu perrašinėjimas pagal rusiškus pavyzdžius" — ko okupantai ir norėjo — greitai buvo perkeltas į literatūrą ir į mokslinius raštus, ir tapo kone visuotinis. Negalima per daug kaltinti Lietuvoje likusių mūsų kalbininkų, nes priešėjimas tokiai madai lengvai galėjo užtarnauti kelionę "prie Laptevų jūros", sako dr. Ambrazas. Tarp kitko, reikia pridėti, kad kalbininkai kaip tik atakliausiai okupanto rusinimo pastangoms priešinosi. Šalia sportininkų, buvo pirmieji, kurie išdrįso su Vakaruose esantiais kolegais užmegzti ryšius ir ne vienas iš jų dėl to nukentėjo. Prisimintinas ir Vakarus dėstyti kviestas, bet neišleistas ir tikriausiai todėl žuvs Jonas Kazlauskas. Estai, beje, sako dr.

Ambrazas, pajėgė savo kalbos tvarkytojus įtikinti, kad skirtumas tarp lotyniškų ir slaviškų rašmenų yra reikšmingas ir jie iki šiol svetimus asmenvardžius rašo taip, kaip visos lotyniško pagrindo rašmenis vartojancios tautos.

Bet ir Lietuvos kalbininkams, po daugiau kaip dešimties metų, "parūpo, į kokią klampynę buvo įbrista", toliau rašo dr. Ambrazas. Nebežinodami, kaip rašyti, pvz., apie Galsworthy bylą (Golsuorsio, Galsuorsio, Galsvorčio, Golsvorčio), ar rašyti Fejebachas ar Fojerbachas, o gal Foerbachas, subruzd, kaip sako dr. Ambrazas, ir marksistai. Buvo sudaryta komisija, kuriai buvo pavesta suvienodinti kitų kalbų tikrinių vardu perdirbinėjimą. Dr. Ambrazas smulkiai aprašo, kaip tas darbas nesisekė, nes kalbininkai įtikinamai įrodinėjo, jog pavardžių perdirbinėjimo pagal apytikrą tarimą iš viso neįmanoma suvienodinti ir kad reikia grįžti prie tikrųjų, t.y. originalių formų. Partiečiai, kurių rankose buvo žiniasklaida, prieš tokią siūlymą piestu stojosi, tad, nors prieš komisijos nutarimą balsavo tik vienas Henrikas Zimanas, to užteko, sako dr. Ambrazas, kad komisijos nutarimas niekad nebuvo paskelbtas. Po ketverių metų kalbininkai vėl pareikalavo, kad jų nutarimu būtų laikomasi, bet šį kartą tai užkliuvo kalbos "žinovui" Petriui Griškevičiui ir komisijos darbas nutrūko. Tačiau pradėjus nusikratyti sovietiniais panciais 1988 m. gruodžio 22 d. Lietuvių kalbos komisija, rašo dr. Ambrazas, patvirtino tą "užkliuvusį" nutarimą — visus minėtus pavadinimus pateikti originalo kalba — o po trejeto mėnesių nutarė vartoti ir jų autentiškus sutrumpas.

Tokia istorija. Kad vietovardžių pavadinimus keitė tik rusai, nes lotyniškų rašmenų ne mokėjo, savo straipsny užsimeina ir *Dirvos* redaktoriaus. Tačiau jo įrodinėjimai apie lietuvių kalbos gramatikos taisykles, kad lietuvių kalboje nėra raidžių "w" ir "x", ir apie visokių kitokių "savęs žeminimą" ir "kaišymąsi svetimomis plunksnomis", primena tuos laikus, kada buvo galvojama, jog ir danguje šventieji lietuviškai kalbėjo. Nepaisydami kalbininkų nurodymų, jis siūlo savs svetimžodžių rašymo taisykles.

Ne kas "teisus", bet kaip yra

Tikra teisybė, kad lietuviškame raidyne nėra nei "w", nei "x", bet ir *žodžiai*, kuriuose tas raides randame, yra *lietuviški*. Nežinau, kaip svetimus vietovardžius ir vardus rašo prancūzai arba lenkai, bet amerikiečiai žodžius kalbų, kurios vartojamos lotyniškais raidėmis, tai tikrai rašo tik "originalo kalba". Niekur Amerikoje nerasi parašyta "Divorzhack". Čeko kompozitoriaus pavardė rašoma Dworak, nors nei raidės "r" su "paukšteliu", nei "a" su kirtio ženkleliu anglų kalbos raidinė tikrai nėra. Jei tų ženklų spaustuvė neturi, rašoma statiai Dworak, ir nesirūpinama, kad kas nors "nemokės ištarti". Kaip žodžius tarti, visada galima pasižiūrėti į žodyną. Nerasi parašyta ir "Vawensa", nors taip taria lenko Waleša pavardė. Rašoma "Übermensch", ne "eebermensch", ir "Gottterdammerung", nors anglų kalboje nėra nei "u", nei "o", nei "a" su umliantu ir aišku, Puccini, ne "Pootcheeni" kviestas, bet neišleistas ir tikriausiai todėl žuvs Jonas Kazlauskas. Estai, beje, sako dr.

Kauno pilis

Arnoldo Baryso nuotrauka

me suprantama, kad svetimos kalbos žodžiuose pasitaiko svetimų raidžių ir kad ir lietuvių kalboje svetimų kalbų bei tarpatinių žodžių neišvengsime. Rašydami svetimas raides, amerikiečiai tikrai savo raidyno "nepaniekina", kaip kad bando lietuviams prikišti redaktoriaus Jasaitis.

Kas kalbą niekina, tai ne vardu ar pavadinimų tikslus ir su prantamas rašymas, o svetimų žodžių lietuviškom raidėm perdarymas į "lietuviškus" ir jų naudojimas ten, kur turime lietuviškus žodžius. Prieš ką išėjus laikraščiuose pagrįstai ke liamas balsas, tai prieš tokią rašymą, kaip kad, pvz., mano bičiulis Antano Sabalio kadaise buvo sueiliuota, jog "be karo ir be hauzo esi vietoj mikimauz". Pastebėkite, kad ir visos raidės, ir sakinių sandara čia tobula lietuviški, bet prieš taip "sulietuvintų" žodžių ir lietuvišką grūdimą pasisako ir redaktoriaus Jasaitis. Taigi čia sutariame.

Niekas tačiau nesiūlo nesąmonės, kad, girdi, "arabų, kiniečių, rusų ir visokių kitų tautų veikėjų pavardes ir vardus" reinkai rašyti "originalo kalba", taigi *Dirvos* redaktoriaus čia veržiasi pro atviras duris. Nelytinis komandieris rašomų kalbų žodžius tenka perrašyti maždaug tų raidžių garsus atitinkančiom lotyniškų raidėm, nors turiu okupacijos laikais Lietuvoj išleistų knygų, kur lietuviškame tekste yra palikta citatų rusiškam raidėm, matyt, galvojant, kad skaitytojas turi mokėti ir gimtąją, ir "šalies" kalbas. Tų knygų autoriai, deja, turėjo susitaikyti su tokiom ir panašiom nesąmonėm. Kad toks perrašymas (jei norit, transkribavimas) sudaro keblumų ne tik mums, rodo pavyzdys, jog Libijos vado Gadafi (ar Kadafi) pavardė Amerikoje buvo perrašoma bent septyniom skirtingom atmainom.

Rato iš naujo išrasti nereikia

Grįžkime prie minėto dr. Vytauto Ambrazo straipsnio, kuriame jis paaiškina dar kelis, *Dirvos* redaktoriui, atrodo, nežinomus, bet svarbius dalykus. "Iš esmės klaidinga manyti", rašo dr. Ambrazas, "jog rusišku pavyzdžiu perdirbti asmenvardžiai padeda išlaikyti tikrąjį tarimą. Kalbų garsinė sandara yra tiek skirtinga, kad tik nedidelis vienos kalbos garsų turis apytikrų atitikmenų kitoje. Tad "sulietuvintų" asmenvardžių formos nerodo nei grafino vaizdo, nei tarimo. Tardami [ir rašydami, A.B.]. Čerčilis tiksliai neperteikiame originalo formos (rašomos Churchill) nei vieno garso. Perdirbtos pavardės yra visais atžvilgiais netikros ir todėl netinka nei moksliniam, nei

kultūriniam, nei kitokiam bendravimui. Jomis pravardžiuojamų asmenų paprasčiausiai neįmanoma atpažinti. Pavyzdžiui, kas įspes perdirbtu Kelerio asmenvardžiu pavadinto vokiečio tikrąjį pavardę: Keller, Keler, Koeller, Koehler, Kehler, Coeller, Coeller, Coehler ar dar kitokią?"

Dr. Ambrazas sako, kad "tikslų taisyklių, pagal kurias galėtume perrašinėti asmenvardžius tiesiog iš originalo kalbos, [sudaryti] iš principo neįmanoma", nors tai buvo bandyta. Taip "užuot išradę naują, lotyniškų rašmenis vartojančiom kalbom nežinomą asmenvardžių rašymo būdą, patys susipainiojome pasispausdintose pinklėse".

Toliau dr. Ambrazas nurodo, kaip buvo kalbininkų išsprendę, *Dirvos* redaktoriui "neįmanoma", "su jokiom gramatikos taisyklėmis" nesiderinanti, lietuviškų galūnių su svetimžodžiais naudojimo problema. Jis rašo: "Kai kas mano, jog perdirbinėti asmenvardžius vertia fleksišne lietuvių kalbos sandara. Taip manantys maišo du skirtingus dalykus: pačių asmenvardžių formų rašymą ir lietuviškų galūnių derinimą prie jų. Kadangi lietuvių kalboje linksnių galūnės reikiama žodžių tarpusavyje santykiai, tos galūnės išlaikant tekste dedamos prie daugelio originalo rašyba pateiktų asmenvardžių. Kaip ir kuriais atvejais jas reikia dėti, nurodyta ... leidinyje *Lietuvių kalbos rašyba ir skryba*". Reikia tikėtis, kad tą knygėlę arba bent jau Skardžiaus, (mano tėvo Stasio) Barzduko ir Laurinaičio parašytą, 1950 metais išleistą *Lietuvių kalbos vadovą* visi lietuviški laikraščių redaktoriai turi.

Abiejuose šaltiniuose nurodomas dvejopas svetimžodžių rašymo būdas, bet, pasiremiant dabartiniais lietuvių kalbininkų nutarimais, tektų rašyti taip, kaip siūloma dabar.

Savo straipsnyje dr. Ambrazas plačiau paaiškina ir redaktoriaus Jasaitis užsimintą svetimžodžių kaip Amerika ir Kanada — prie kurių "seniai visi priprato" — naudojimo klausimą. "Kiekvienoje kalboje yra vardu, rašomų pagal išgalėjusią tradiciją", sako dr. Ambrazas. Jis, pavyzdžiui, nurodo, kad lenkiški asmenvardžiai, sušiję su bendru Lietuvos ir Lenkijos valstybės laikotarpiu, bendra kultūra, nuo seno rašomi kaip lietuviški, kaip lygiai, pagal lietuviškų vardu pavyzdį, rašomi "karalių, šventųjų, popiežių ir panašūs vardai ir daugelis išgalėjusių vietovardžių". Niekas nesiūlo tokių žodžių keisti ir juos paprasčiausiai tenka išmokyti, kaip kad išmokstama bet kuri kalba. Taip, pvz., angliškai München yra Munich, Köln yra Cologne ir t.t. Klausimas tačiau kyla, ar reikia to

kios žodžius "iš rankovės" kiekvienam naujai kurti ir kur tokioj "kūrybos" sustoti?

Kam iš viso rašoma

Neabejoju, kad net ir *Dirvos* redaktoriaus, nesvarbu, kaip jis lietuviško raidyno "grynumo" paisytų, sutiks, jog pagrindinis rašyto žodžio tikslas yra taip rašyti, kad skaitytojas suprastų, apie ką rašoma. Taigi pasakykite, kas žino, kokioj pasaulio daly yra miestas Seitas? Arba kas per vienas ir kokios tautybės yra krepšininkas A. Luisis, "metimų į krepšį viena ranka pradininkas"? (Rasta 1996 metų krepšinio kalendoriuje, kuriame darbščiai autoriaus prof. Stanislovo Stonkaus apie tą sportą sukaupia daug įdomių žinių, bet, deja, dalies jų neįmanoma suprasti.) Redaktoriaus Jasaitis sako, kad "būtų ir gražiau, ir niekas nuo to nenukentėtų, jeigu angliškus vietovardžius (ir asmenvardžius) rašytume skliausteliuose". Koks nereikalingas ir gramozdiškas rašto apkrovimas! Amerikiečiai tai daro atvirkščiai: tekstuose, kurie rašomi skaitymui balsiai, per radio ar televiziją, tikslumo dėlei svetimų žodžių tarimas skliausteliuose nurodomas, bet šiaip tai raštas neapkraunamas dviguba žodžių rašyba. Prileidžiama, kad kas moka skaityti, žinos kaip žodį ir ištarti.

Pavardė, tai jos savininko turtas

Šalia kalbos taisyklių privatumų, kuriuos, kaip matome, Lietuvos kalbininkai visai priimtinau yra nutarę, yra dar vienas, bent man, svarbus svetimžodžių rašymo požiūris, į kurį reikia atsižvelgti. Kaip vilkai mes staugėme, kada angliškose raštuose rasdavome iš rusiškų pasų "pagal raides" nurašytas lietuvių pavardes: Martsynkevitchous, Mehzhelaytes, Katchusheteh, Majoulis ir t.t. Tik koncentracijos stovyklose kalinių pavardės buvo numeriais pakeistos, šiaip žmonių santykiuose stengiamasi kito varda ir pavardę pagerbti, ją išmoksiant teisingai parašyti ir ištarti. Mano draugai, Yale universiteto profesorius Rimas Vaišnys ir UCLA universiteto profesorius Algirdas Avizienis (balsiai "slebiavojantiems") — Jeilo ir Jūsielei — ir prašau per daug nesi juokti) išsireikalavo, kad ir ant jų įstaigų durų, ir universiteto kataloguose jų pavardės būtų išspausdintos su "s" ir su "z". Bet kada kompozitorius Bizet tampa "Bize", tokios pagarbos pavardei aiškiai pritrūksta. Tą patį galime pasakyti ir apie vietovardžių rašymą, ir džiaugiamės, kad iš užsienio žemėlapių ir laikraščių pagaliau dingio Vilna, Wilno ir Kovno ir juos pa-

keitė Vilnius ir Kaunas. Ko norime, kad mums būtų daroma, nedera daryti ir kitiems. Amerikos prezidento pavardė nėra Klintonas, nors ją taip ir tariame, ir jokiom taisyklėm, kaip kalbininkai nurodo, nusišengiams, jei sakiniuose rašysime Clinton'as.

Ir — žodis iš puodo

Redaktoriaus Jasaitis priklaioja, kad tie, kurie kritikuoja lietuviškai perdirbtus svetimžodžius, patys nemoka "lietuvių kalbai būdingos sakinio žodžių tvarkos" ir kad "netikėtai, skirtingų raidynų supainiojimas arba tiesiog lietuviškų galūnių prirašymas prie angliškių žodžių (ypač vietovardžių ir asmenvardžių) yra permelkė išėjus spaudą". Esą "juokiasi puodas, kad katilas juodas". Dėl raidynų supainiojimo ir galūnių prirašymo, vėl patartume pasižiūrėti į minėtus kalbos vadovus. Vargu, ar "katilas" turi daug teisių į tokius priekaištus: kada Lietuvos kalbininkai nurodo, jog prie balsių pasibaigiančių svetimų žodžių, išskyrus tam tikrus atvejus, galūnės nededamos, tai redaktoriaus Jasaitis ir tokio žodžio vidurį dvi naujas raides įterpia ir rašo, pvz., "Ohajo". Ar čia tai nėra "raidynų supainiojimas"? Šitaip "sulietuvintų" žodžio vis tiek neįmanoma linksniuoti, tad kokia tokio "pataisymo" prasmė? Nebent redaktoriaus galvoja, jog yra bent vienas *Dirvos* skaitytojas, kuris nežino kaip tą žodį ištarti.

Kiti priekaištai tai truputį skaudina

Išskaičiuodamas keliolika išėjusių spaudoj rastų kalbos klaidų, redaktoriaus Jasaitis užmiršta, kad tokie "spaudos benadrabiai" kaip, pvz., aš, esame, aciu Dievui, viso labo Lietuvoje baigę keturis pradžios mokyklos skyrius ir dar trejetą metų mokėsi tikrojo vargo mokykloj, jeigu angliškus vietovardžius (ir asmenvardžius) rašytume skliausteliuose". Koks nereikalingas ir gramozdiškas rašto apkrovimas! Amerikiečiai tai daro atvirkščiai: tekstuose, kurie rašomi skaitymui balsiai, per radio ar televiziją, tikslumo dėlei svetimų žodžių tarimas skliausteliuose nurodomas, bet šiaip tai raštas neapkraunamas dviguba žodžių rašyba. Prileidžiama, kad kas moka skaityti, žinos kaip žodį ir ištarti.

Lietuvių kalba daugumai jauniesnių išėjusių yra antrinė, dažnai tik "virtuvinė", ir angliškai mums ir išsireikšti, ir rašyti yra šimtą kartų lengviau. Be to, anglišką kalbą rašydami, turimi dvimetinę lentyną visokių patarimų pilnų knygų, o lietuviški turimi šaltiniai labai kuklūs. Nežinau tad, kur ir kaip mes, svetimoj aplinkoj beveik visą savo gyvenimą išgyvenę, turėjome — ar ir galėjome — lietuvių kalbą labai gerai išmokyti.

Todėl tad nemanau, kad yra teisinga išėjusiems priekaištauti ir taikyti tuos pačius kalbos žinių reikalavimus, kurie tinka tiems, kurie baigę normalias, pilnalikes lietuviškas mokyklas ir kurie lietuviškai visur, visą laiką ir apie viską kalbėjo. Jie, čia atvykę, dažnai vis delto pagiria, kad mes savo tėvų kalbos dar neužmiršom, kad ja dar ir paršom, ir paskaitom. Ir ne tik mes, bet ir mūsų vaikai dar stengiasi lietuviškai kalbėti, ko

negalima pasakyti apie kai kuriuos sutiktus naujuosius ateivius, primygtinai su savo vaikais nors ir lauzytai, bet jau angliškai kalbancius.

Be to, reikia dar priminti, kad išėjusių spaudą dažnai tenka redaguoti ir prirašyti inžinieriams, gydytojams, matematikams, dainininkams ir kitiems, ne specialiai rašto darbui pasiruošusiems žmonėms. Pavyzdžiui, Bronius Nainys savo pirmąjį gyvenime buvęs inžinierius, dabar labai švaria lietuvių kalba redaguoja *Pasaulio lietuvi*. Su malonumu tam pačiam leidiny skaitau, kaip gražiai ir taisyklingai lietuviškai rašo buvęs mano tėvo mokinys, irgi inžinierius, Pranas Naris. Taigi tie "juodi puodai" per savo užsispyrimą ir kietą darbą gal šiek tiek lietuviškai bus išmokę. Objektiviai lyginant, jei sakinio daryboje išėjusių raštuose kai kur ir suklumpama — nes angliška ir lietuviška sakinių daryba ir ypač linksnių derinimas yra labai skirtingi — tai savo žodynu, palyginus su vidutiniu dabartinės Lietuvos laikraščiu, išėjusių spauda dažnai yra kaip tyras šaltinio vanduo. *Draugo* redaktorės, irgi Amerikoje užaugusios ir mokslo baigusios, Danutės Bindokienės kasdieninėje skilty karais nerasi nei vieno ne tik svetimo, bet ir tarptautinio žodžio. O Lietuvos laikraščiuose, ypač sporto skyriuose, kartais, apie ką rašoma, suprasti tikrai sunku, nes ten ir "skliausteliuose" nei tikri vardai, nei pavadinimai nebūna nurodyti. Be to, atrodo, kad prieškarinėj Lietuvoj įsivesti lietuviški sportiniai terminai ten dar liko negirdėti, ir teks susigyventi su visokiais "startais", "turais" ir "finišais". Na, ir, žinoma, kaip vartalėša prie vilnionių kelnų, prie visokių valstybinių pavadinimų daug kur tebera prikišę "priklaus žodis "nacionalinis". Kokia "nacija", ir kokie "naciai" tas premijas dalina ir tuos simfoninis orkestrus ir bibliotekas išlaiko, jei dar vis taip rašoma? Tokias kalbos piktžolės Lietuvoj išravėti tikrai turėtų būti lengviau nei mums, išėjusių užaugusiems, senatę išmokyti tobulos lietuviškos sakinių darybos.

Rašybos klausimai nėra "mes ir jūs" reikalas ar, kaip redaktoriaus Jasaitis teigia, koks nors susidūrimas tarp "tikrosios kultūros ir primityviojo "šiuolaikiškumo". Rašybos taisyklės yra susitarimo dalykas, bet jas nustatyti reikėtų palikti kalbos žinovams. Tad priimtinesnis būtų ne jo siūlymas "pakelti balsą tautos vertybes brangintiems" — pakeltų balsų šiandien ir taip per daug — bet kalbininko dr. Ambrazo raginimas "užvesti visiems įkyrėjusią, skersai išilgai primargintą asmenvardžių perrašos bylą" ir laikyti lietuvių specialistų kalbininkų nutartos ir įteisintos tų žodžių rašybos. O laikraščių redaktoriaus taip elgtis būtų net ir pareiga.

• JAV Lietuvių Bendruomenės **Mažvydo katekizmo minėjimo** (1997-ieji — lietuviškos knygos metai) komitetas turi Internet puslapį adresu: <http://daugenis.mch.mii.lt/> / atspindžiai / index.htm Susidomėjusieji ir norintys įsijungti į Mažvydo „Katekizmo“ minėjimo projektą kviečiami šiuo adresu pasinaudoti.

• **Julius Keleras** yra oficialus Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos atstovas JAV ir Kanadoje. Ši leidykla, pastaruoju metu tapusi vienu svarbiausiu lietuviškos kultūros šaltiniu, leidžia poezijos, prozos bei užsienio autorių verstinės bei originalias knygas. Besidomintieji šios leidyklos knygomis prašomi skambinti 718-827-1352 arba rašyti: 343 Highland Boulevard, Brooklyn, NY 11207-1910.

Dailininkas Jūris Čiurlionis ir jo kūryba

Plati ir galinga Čiurlionių giminė, tvirtom šaknim įaugusi į tėvynės žemę. Net ir tie šios giminės žmonės, kurie gimė ir užaugo ne Lietuvoje, stipriai jaučia save čia ir niekad neprarado pačių glaudžiausių ryšių su protėvių šalimi. Jūris Čiurlionis, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio jauniausiojo brolio Jono vaikaitis — vienas iš jų.

Išaugęs ir meno mokslus pasiekęs Jungtinių Amerikos Valstybių kultūrinėje erdvėje, sugėręs į save tai, kas jai būdinga, jis neprarado savitų, Lietuvos menui svarbių bruožų. Jo kūrybos visai kitokia meninė kokybė, kitoks estetiškas lygmuo. Suradęs savo vietą žemėje, gyvendamas, kurdamas, pasiklydęs ieškojimuose, laimėję ir kancioje, Jūris Čiurlionis visada ieškojo pastovaus dydžio — mato, svarbiausio meno esmės slaptazodžio, kuris stabdo menininką, kai neatsargiai pasuka į lengvo populiarumo kryžkelę; to mato — žodžio, kuris atveria dailininko kūrybą žmonėms. Jūris Čiurlionis žino tokį žodį, giliai suvokia jo prasmę ir svarbą. Tai — širdis. „Aš stengiuosi surasti širdį visų žmonių veikloje“, — sako jis. Bet pirmiausia jis dosniai dalinasi savąja. Dosniai ir be kompromisų. Kompromisai apskritai nepriimtini — nei gyvenime, nei kūryboje.

Piešti pradėjo dar vaikystėje, didžiavosi ir džiaugėsi, kai buvo giriamas. Brestant gilėjo abejonės. „Aš manau, kad vis stiprėjantis suvokimas, kokios problemos manęs laukia, turint tą pačią pavardę, kaip žinomo dailininko ir kompozitoriaus M. K. Čiurlionio, privertė mane apsispręsti, kaip elgtis“, — rašė Jūris Čiurlionis, kad jo kurinius lygintų su jo darbais.

Jūris Čiurlionis nesiekė jokių varžybų, jokių palyginimų. Jis norėjo tapti pačiu savimi ir ieškojo jėgų šiam tapsmui. Tai teikė nemažai skausmų. Vienu metu net pasirodė, kad menininko kelias — ne jam. Studijavo psichologiją Cleveland'o universitete, domėjosi filosofija. Per vasaros atostogas dažydavo namus. Tuo metu tai buvo vienintelis jo rankų prisilietimas prie teptuko. Filosofija grąžino jį menui. Pasinėręs į ją, Jūris Čiurlionis suprato, kad ne viską

Jūris Čiurlionis parodos atidarymo metu Vilniuje

galima suvokti mokslinių studijų tėkmėje, kad gyvenimas reikalauja ir kitokio pažinimo — žmogaus vidinio pasaulio, jo nenusipėjamų reakcijų pažinimo, — kad meninė kūryba gali panardinti į visai kitokias gelmes. Bet jis vis dar dvejojo. „Buvo mano gyvenime laikotarpis, kad gyvenau palapinėje Arizonos dykumose. Gyvenau iš to, ką davė žemė — medžiojau, gaudžiau spąstais kojotus ir laukinius katinus, kad truputį užsidirbiau pinigų maistui. Tačiau po atviru dangumi, žvakių šviesoje skaičiau knygas [...]. Vieną dieną man į rankas pakliuvo skelbimas, kad kažkokiam menininkui reikia asistento. Tuo metu pagalvojau, kad tai būtų įdomus ir neblogas darbas“. Tada Jūris Čiurlionis ir parašė trumpiausią savo gyvenimo aprašymą: „Mielas dailininke, yra tik viena — širdis. Jei manai, kad Tu ir aš tai suvokiame, tai galbūt mes galime susitikti“. Nuo to laiko meninė kūryba yra svarbiausia jo gyvenime.

Pradėjo atsargiai: namų rekonstrukcija, interjero puošimas. Iš akmenėlių, plytelių nuolaužų, gintaro gabalėlių kūrė mozaikas, tapė paveikslus, dalyvavo parodose. Jam sekėsi, jį pripažino, apie jį rašė meno kritikai ir žurnalistai. Kurį laiką jis buvo patenkintas tuo, ką daro. Bet ne toks jau ramus tas Čiurlionių giminės kraujas. Nė

vienam iš šios šeimos jis neleidė savęs užliuluoti.

Jis vėl blaškėsi, metus nieko nekūrė, buvo nepatenkintas savimi, sutrikęs. Kur šios abejonės būtų jį nuvedusios, sunku pasakyti. Bet tuo metu prireikė ištiesti pagalbos ranką nelaimės ištiktam draugui. „Turėjau keistos formos ažuolo gabalą, užsilikusį nuo vieno rekonstrukcijos projekto, kurio kažkodėl neišmėčiau. Taip pat turėjau kiaušinio formos gipso gabalėlį. Ažuolą supjaustiau, suteikdamas jam dar keistesnę formą; kažkodėl man buvo svarbu, kad medis. Laikomas rankoje, jis keltų įrankio arba ginklo lytėjimo jausmą. Aš apipaisiau kiaušinio formos gipso gabalėlį ir pritvirtinau prie nušveisto medžio gabalo. Po to parinkau keletą „rastų objektų“ (kurie buvo išbarstyti po visas grindis) ir pritvirtinau tuos, kurie, mano galva, tiko. Buvo nuostabu laikyti rankose daiktą, kurį aš sukariau“. Taip gimė

pirmoji žinių lazda. Bet ne tų žinių, kurie viską žino, o tų, kurie išsirengia į kelią, ieškodami tiesos ir prasmės. Tai lyg prailginta, pagalbai ištiesta ranka, kuri gali ir apginti, gali padėti.

Sako, jog Čiurlionių šeimos galva — tėvas Konstantinas Čiurlionis — išsirušęs į klajones po Dzukijos miškus, irgi imdavo į rankas savąją lazda. Žemė ir dangus grąžino ją Jūriui Čiurlioniui.

Laimė Gabrielė

Lukosiūnienė
Lietuvos Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Meno skyriaus vedėja.

P.S. Gegužės 6 dieną, Vilniuje, Lietuvos Kultūros fondo meno salone buvo atidaryta Jūrio Čiurlionio „Žymių lazda“ paroda. Ekspozitai po parodos uždarymo gegužės 31 dieną į Jungtines Amerikos Valstybes nesugrįš. Jūris Čiurlionis visus parodoje eksponuotus darbus dovanuoja Lietuvai.

Juožas Grušys-Žilvinis savo poeziją spausdino jau naujai atkūrus mūsų laikais Lietuvos nepriklausomybę. Taigi galėjo, nemaskuodamas sarkastišku

humoru, išreikšti tuos jausmus ir tas mintis, kurios jį užplūdavo per vienuoliką metų ypatingai rizikingomis sąlygomis — Užpoliarėje, Vorkutos mirties lageryuose. „Nužmoginimas, badas, speigas, iš kojų vertiančios pūgos, katorginis darbas, nors ir sekino paskutines jėgas, bet Tėvynės ir artimųjų ilgesys, meilė gaivino dvasią, teikė ryžto, vilties siekiant tikslo — kad išliktų žustantios Tėvynės ir jos vaikų pėdsakai“ — rašo autorius „Žodyje skaitytojui“.

Žinoma Lietuvoje poetė Dalia Tešerskytė nepaprastai gražiai atsiliepia apie Paminklą monstrui. Pavadinusi savo atsilie-

Naujos knygos

• **Juožas Grušys - Žilvinis.** „PAMINKLAS“ MONSTRUI. Mažosios poemos, baladės, pasakėčios, eilėraščiai. Kaunas, 1996. Spausdino „Gabijos“ spaustuvinė. Redaktorius — Robertas Keturakis. Dailininkas — Olgėdas Myza. Viršelis — Olgos Svetkienės. 140 puslapių. Tiražas — 1,000 egzempliorių.

Ši Juozo Grušio-Žilvinio knygelė — tai jau penktoji jo poezijos knyga. Čia atrinkti daugiausia sovietiniuose lageriuose rašyti eilėraščiai, už kuriuos, išsaugotus ir dabar trijuose rinkiniuose (*Jonvabalių kraujas*, 1993; *Šiaurės pašvaistė*, 1994; *Žaltvykslės*, 1995) išspausdintus, už bendradarbiavimą (net sovietmečiu) su užsienio lietuvių spauda, už kūrybą, visuomeninį ir kultūrinį darbą autoriui paskirtos 1996 metų premijos; Vokietijos lietuvių bendruomenės Romuvos apylinkės valdybos premija — 1,000 Vokietijos markių ir A&J Dancy premija — 300 JAV dolerių.

Negali nesišypsoti, skaitydamas Justino Marcinkevičiaus eiles, kuriomis jis kadaise atidavė duoklę sovietinei cenzūrai. Juk tuomet Lietuvoje nė viena knyga negalėjo būti spausdinama, jei joje nėra Lenino, Markso ar Engelso citatų, o jei tai poezija — ditirambų Stalinui ar Leninui. Taigi atiduodamas duoklę „Monstrams“, Marcinkevičius rašė: „[...] Visą dieną apie jį galvosiu. / peržiūrėdamas ryto laikraštį, / apie jį galvosiu; / [...] Kaip šeima į naują butą kraustosi / ir sunkvežimį / moteris prilaiko fikusą — / jo lapai tartum vėliava plevėna, / apie jį galvosiu.“

Jūris Čiurlionis

Žinio lazda „Hanuman“

Balys Auginas

ARIMŲ ŽVAIGŽDĖS POEMA

Mūsų žuvusiems už Lietuvos laisvę

(1940-jų birželio dienoms atminti)

1.

Lietuvos ariman
Daug žvaigždelių krito:
Vienos jų mums švietė
Ir per tamsią naktį,
Kitos kelią rodė
Brėkstančiam rytui
Ir paliko amžiais
Mūs padangėj degt —

Plaukė dienos upėm,
Naktys naktį vijo.
Ašarom paplūdo
Tėviškės dirva.
Blaškės žalias javas,
Vyto pinavijos,
O naktis tėvynę —
Lyg juoda derva.

Ir naktį bežvaigždė
Kilo kraujo gaisras —
Žioravo padangė
Žemės žiburiai.
O neramios mintys
Drumstės, o raizgės,
Kad laukus apniko
Kruvini skėriai.

Išdalino žemę,
Arklį ir žalmargę —
Tu be savo žemės
Gegužė tapai —
Ir girdėjai: tyliai,
Kaip Tėvynę verkė,
Ir aukštuos kalnelius
Sentėvių kapai —

Nyko žalias javas —
Saulės buvo maža —
Klostė žemę dienos
Tamsios lyg rudens.
Ir pasėliai vyto
Užauginti lazuos,
Vagonuos artojai
Mirė be vandens —

Žeme našlaitė,
Be artojų likus,
Lyg duklė vientulė
Mirusių tėvų —
Tavo dirvos tuščios,
Žalios lankos nykios,
Medžiuos išdraskytų
Palikta lizdų —

Mes Tave mylėjom,
Mes nebuvom kurčiai —
Kas gi Tavo skundo
Gali neišgirsti?!
Be vagos puriosios
Jautėmės beturčiais —
Lyg vandens netekęs
Srausai Merkys —

Mes Tave mylėjom,
Žeme žaliarūbė,
Taip, kaip sūnūs myli
Močiutes žilas.
Kilo nuo gimtinės
Balto ruko drobės
Ir ne vieną traukė
Išsklaidyt miglas —

2.

Baigėsi birželis,
Blėso tvankios naktys
Ir krauju varvėjo
Takas pabarės —
Ir dangus raudonas
Virš pušynų degė —
Mėnuo ant beržyno
Verkė vakare —

Ir nerimo širdys
Po baltais trinityčiais,
Nesulaikė berno
Ošianti giria —
Gulbinu išskrido
Į laukų seklyčių —
Kregždžių pranašingų
Spietėsi būriai —

Ginklų nešė rankos,
pūslėtos nuo plūgo,
paukščiai išnešiojo
Iš dimščių gaudus;
Kad jauni artojai
Mirti nepabūgo —
Sužydės vėl laisvas
Tėviškės dangus —

Rinkos didžiaviriai
Drąsūs ir ryžtingi —
Šautuvų taikikliai
Žaidė spinduliais...
Tik sena motulė
Prie kelelio vingio
Sielvarte palinkus
Verkė gegulė —

Skrisdama žuvėdra
Nemuno pakrantėj
Gailiai suvaitoję
Nėrė į bangas —
Biro šūviai skardūs,
O šilojuos kranta
Skaistai šviesios
žvaigždės
Į laukų vagas —

Drėko tankūs šlaitai —
Sprogo jaunas šilas —
Ir aušra pasvydo
Žemėj blykšdama.
Motina lyg vyšnia —
Dar labiau pražilo
Ir sūnaus vis laukė: —
Žvelgia — grįžta?...
— Nė

Sirpo tartum uoga
Saulė užu miško,
Brėško išdegu
Ant laukų diena —
Tėviškės padangėj
Žvaigždės spindi ryškios
Krito jos arimuos,
Krito ne viena —

Ravensburg, Vokietija,
1945 metai

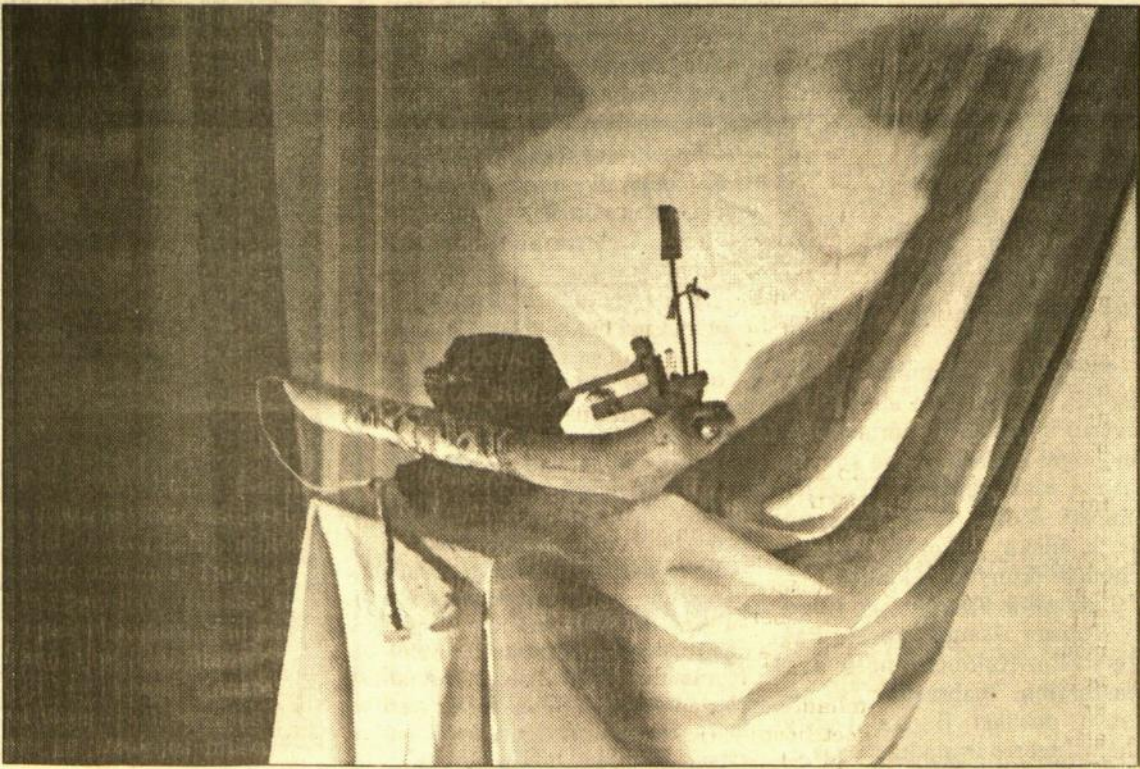
pimą „Nuoširdus kalbėjimas į širdį“ ji rašo: „Ši knygelė bus labai artima visiems tiems, kurie praėjo Stalino gulagus, iškentė pragariškas dvasios ir kūno kancias, ji bus artima tiems, kurie tikėjo Dievo stebuklu ir laukė tėvų, brolių, sesių, savo

tėvynainių sugrįžimo iš to devintojo Dantės apibūto rato...“ „Knygelė bus suprantama tiems, kurie liko gyvi, grįžę, bet visą gyvenimą nešiojosi prievartos ir išniekinimo skausmą, smurto ir patyčių nuosėdas pavargusiose sielose... Ją mielai

„Šią knygelę reikėtų paskaityti ir jauniems žmonėms, kurie apie Lietuvos naikinimą ir šviesiausiųjų žmonių genocidą yra tik skaitę ar kiek girdėję. Dabar, kai dvasinės vertybės vis pinga, kai klesti nihilizmas, korupcija, šventvagiškas melas, reikia atsigręžti į tėvų ir senelių gyvenimus, į jų šventas kancias vardan visų mūsų šviesėjimo... Tai vidiniai skausmingi monologai, kurie jaudina autentiškumu, nuosirdumu. Baladės, poemėlės, pasakėčios, eilėraščiai, ištraukos iš dienoraščių, eiliuotas daug mačiusio, daug išgyvenusio — tačiau stipraus ir skaidraus žmogaus kalbėjimas kitiems, aplinkiniams, kurie dar moka klausytis ir išgirsti“.

O pats autorius dėkoja katorgos draugams, kurie „simtasiulių“ vatose, rizikuojant ant-
raja katorga, išgelbėjo šimtus ant medžiagos ir popieriaus skiauciu perrašytų eilėraščių.

Ilona V. Surgailienė

Jūris Čiurlionis

Žinio lazda „Kelrodė žvaigždė“

„Susipynusių pasaulių“ sutiktuvės

Gegužės 17-ajai vakarėjant, Algimanto Kezio „Galerijoje“ rinkosi poezijos mėgėjai. Iš atviro balkono dvelkė gaivus oras, protarpiais nulydaves lietus su perkūno griausmu dar smarkiau suvirpindavo širdis tų, kurie vartė naują poezijos knygą.

Kasmetinis „Poezijos pavasaris“ (lyg ir Lietuvos „Poezijos pavasario“ atgarsis Amerikoje) šįkart buvo ypatingas neeiliniu įvykiu — išleista nauja lietuviškos poezijos (ir ne tik poezijos) knyga. Ja gali pasididžiuoti tiek kūrėjai, leidėjai ir gerbėjai iševijoję, tiek ir Lietuvoje menu ir literatūra besidomintieji.

Neatsitiktinai kūriny pavadintas *Susipynę pasauliai*. Tai dviejų požiūrių, dviejų autorių — Nijolės Gražulienės ir Algimanto Kezio bendras leidinys. Viena vertus, atskleidžiamas

moters vidinis pasaulis, kupinas meilės jausmų ir skausmo, mirties ir atgimimo išgyvenimo. Antra vertus — vyriška grožio bei harmonijos samprata. Eilėraščiuose galima atrasti stiprybės, net džiaugsmo, išgyvenant liūdesį, skausmą, laukimą. Susipina, suderinami ir prieštaringi jausmai:

*Brandinau širdyje džiaugsmo
ašarą*

*brisdama mėnesėlio
prieglobsty
per bežiedę šerkšnų vasarą
Laukdama rytojaus, kuris
ne artėja, o tolsta.*

(p. 10)

Gausa epitetų, palyginimų, kiekvieno eilėraščio savita struktūra sukuria atitinkamą jausmų bangą. Lyrinis herojus išgyvena susimąstymo virpų, meilę žmogui, artimo netektį...

*Mes taip trumpai čia
pabūnam:
tavo ir mano motina,
vyras, sūnus jau išsisi —
ar neišmokom nieko iš jų
išėjimo?*

Jausmiškai padidina, papildo, kur reikia — prigesina žodine išraišką metaforinės Algimanto Kezio fotografijos. Jose vyrauja montažo technika, ieškanti estetinio ryšio tarp gamtos, daiktų ir literatūriškų motyvų apie moterį. Sunku patikėti, kad autoriai kūrė atskirai. Pasauliai susipina, atskleidžia skaitytojui ir žiūrovui amžinąsias vertybes.

Taigi tą gegužės 17 vakarą, besiklausant skaitovo žodžių, kuriems pritarė kanklių skambesys, širdis suspurdėjo, dvasia tarsit kilstelėjo nuo žemės. Buvo „nepaprasta paprasta diena“ (p. 20).

Ula Juškytė,
Amerikos lietuvių meno
draugijos sekretorė

Naujos knygos

• **SUSIPYNĘ PASAULIAI.** Nijolė Gražulienė — eilėraščiai. Algimantas Kezyš — fotografijos. Čikaga: „Galerija“, 1997. Viršelis ir tituliniai puslapiai — dailininko Vinco Luko. Reprodukcijos — Jan Barry. Spausdino Graphic Communication Services, Inc., Chicago, Illinois. 96 puslapiai. Tiražas nepažymėtas. Gaunama „Drauge“. Kaina 15 dolerių, su persiuntimu — 17 dolerių.

*Prisiartink, nepažįstamas
brolį, sese, —
neišsiskirkime
nepasiguodę.*

(„Neapykantos dulkė“, p. 30)

Taigi susitiko du menininkai ir vėl į pasaulį išėjo naujas lietuvių menininkų kūriny. Šį kartą, tai Nijolės Beleskaitės Gražulienės ir Algimanto Kezio bendras kūrybos vaisius — knyga, kurioje eilėraščius iliustruoja fotografijos. Jau patiname pavadinime *Susipynę pasauliai*

tarsi slypi kūrybinio bendradarbiavimo esmė — susipina dviejų menininkų pasauliai ir mums belieka tik džiaugtis ir gėrėtis.

Nijolė Beleskaitė Gražulienė gimė Mikoliškiuose (prie Kretingos) 1941 metais. Nuo 1949 metų gyveno Čikagoje, vėliau priemiesčiuose. Baigė DePaul universitetą ir Illinois Institute of Technology chemijos magistro laipsniu. Jos eilėraščiai buvo spausdinti *Draugo* kultūriniam priede. Kūryba vaikams spausdinta *Eglutėje*, eiliuoti vaidinimai statyti Kristijono Donelaičio lituanistinėje mokykloje Čikagoje. Yra laimėjusi keturis *Laiškų lietuviams* rašinių konkursus. Yra nuveikusi daugybę išsiviskajai lietuvių kultūrai reikšmingų darbų, kurie trumpai aprašyti knygoje. Na, o poeziją, be abejo, reikia skaityti ir vertinti pačiam skaitytojui. Tik tuomet galima pajusti jos dvasią. O tam labai padės Algimanto Kezio iliustracijos.

Algimantas Kezyš gimė Lietuvoje 1928 metais. Fotografuoti išmoko pats. Parodose dalyvauja nuo 1963 metų. Jos vyko JAV, Kanadoje, Vokietijoje, Švedijoje, Prancūzijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Japonijoje. Išleido 16 fotoalbumų. Juose atsispindi 35-erių metų darbo rezultatai, stiliaus, tematikos, fotomeninės sampratos pokyčiai. Kezyš ilgai laikėsi estetizuotos dokumentiškos nuostatos, pabrėždamas gamtoje ir gyvenime surastų formų prioritetą. Vėliau susidomėjo montažavimo technika, papildančia literatūrinio pobūdžio fotografavimą alegorinėmis, mitologizuotomis prasmėmis. Šioje knygoje pateikiami ir viename, ir kitame stiliuje atlikti darbai.

Labai dailiai apipavidalinta knyga (kokios pavydėtų galbūt ir iškiliausios šio krašto leidyklos) bus maloni tiems, kurie norės dalintis joje įkūnytais žodyje ir vaizde jausmais. (IVS)

Pocahontas ir lietuvaite

Nemažai laiko praslinko nuo šio įspūdingo spektaklio ant kalifornietiško ledo. Nepaminėti būtų nuodėmė, už kurią skaisstyklėje lauktų bausmė — kasdienės ledo vonios.

Balandžio 3 dieną priešpieť sėdėjau Los Angeles Sporto arenos patogiausiam priekyje — mat su komplimentiniu biuletu! Mokyklinių atostogų metas, todėl sugužėjo galybė vaikų ir juos prižiūrinčių moterų. Vaikai buvo ramutėliai, tūnojo kaip grybai miške, nes Disney's World on Ice veiksmingas spektaklis „Pocahontas dvasia“ nukėlė jų dėmesį į pirmąją Virginijos girią. O čia, su žvėrimis ir paukščiais, gyveno indėnų gentis, pasiryžusi ginti savo valdas nuo įsibrovėlių anglų. Ir jei ne indėnų princesės Pocahontas ir jaunuolio anglo John Smith meilė, akistata būtų pavirtusi kruvinu karu. Jaunųjų meilės ir gerų žodžių paveiktos, abi pusės gražiai susitaikė. Rado būdą sugyventi. Paigoje nuo lubų ėmė kristi rudenspalviai medžių lapai, kuriuos puolė rinkti ir vaikai, ir suaugę. Dar turiu kelis atminimus savo kišenėje.

Tokį vaidinimą inscenuoti ant ledo ne taip jau lengva. Reikia ne tik Disney 9 milijonų žaliukų, bet ir talentingų kolektyvo. Stebėjau išradinga režisūra, technika, taupiomis, judriomis dekoracijomis, audros jūroje pavaizdavimu ir apšvietimo efektais. Na, ir olimpinio lygio čiuožėjų, daugiausia iš Rytų Europos meistrų situacijomis.

Pravartu trumpai stabtelėti prie kostiumų, kuriuos suprojektavo Alyja Paškevičiūtė-Kalinich

Alyja Paškevičiūtė-Kalinich

nich, dailininkų Onos ir Mykolo Paškevičių dukte. Baigusi Parsons Design Institute New York'e, ilgąmet kaip grafikė dirbusi Walt Disney bendrovei ir dar vis susijusi su jų meno projektais, savo ruožtu yra ir originali tapytoja, linkusi į fantastinį turinį. Šiuo metu keliolika jos paveikslų išstatyti Hollywood'e veikiančioje grupinėje parodoje.

Kas man labiausiai padarė įspūdį, tai renginio simpatingų žvėrių ir paukščių apranga, sąmojingai išreiškianti jų savybes ir nei kiek nekludanti laisvai čiuožti. Žodžiu, funkcionalumas ir komiška tikrovės imitacija rubuose įkūnyta puikiai.

Laikraštis *The Orange County Register* išsamiai aprašė Paškevičiūtės-Kalinich įnašą į šį pastatymą, pabrėždamas, jog „savo darbais ji yra pasižymėjusi teatro ir madų srityse“.

Straipsnio autoriui Paul L. Carbajal dailininkė apibūdina

kostiumų reikšmę: „Pocahontas dvasia“ veiksma porina ir spalvos. Čia dvi skirtingos grupės: kolonistai anglai ir čionykščiai indėnai. Kiekviena turi sau būdingą paletę. Powhatan indėnų genciai labiau tinka prislopinti natūralių audinių žemiški tonai. Tuo tarpu kolonistams britams dera ryškus koloritas: tamsiai mėlyna, raudona, aitrūs oranžinė ir geltona. Projektuojant, remtasi Disney archyvuose esančiomis 17 amžiaus drabužių iliustracijomis.

Manau, dauguma Los Angeles lietuvių žino, kad rudens Lietuvių dienų programų viršelio tradicinę emblemą — Sadutę grakščiai šokančią lietuvaite — nupiešė Alyja. Kaip neseniai rašė *Times* žurnalas, Disney bendrovė restauruotame New York'o Broadway teatre pastatys muzikinį spektaklį. Kostiumų projektavimas pavestas Alyjai Paškevičiūtei-Kalinich. Telydi ir šį užmojų dvasingos princesės Pocahontas sėkmė.

Pranas Visvydas

ATITAIŠYMAI

Praėjusio šeštadienio *Draugo* kultūriniame priede Algimanto Antano Naujokaicio straipsnyje „Mažų teatro atradimai“ buvo klaidingai išspausdintas vieno iš „Maskarado“ spektaklio aktorių vardas: turėjo būti „Andrius Žebrauskas“.

Tame pačiame numeryje spausdinamame ankstesniame pokalbyje su a.a. pianistu Andriumi Kuprevičium, 4 psl. priešpaskutinėje skiltyje lauzant iškrito vienos pastraipos paskutinė eilutė; turėjo būti [Jono Švedo] „muzika skyrėsi kūrybišku stiprumu ir originalumu“.

Už klaidas autorių ir skaitytojų atsiprašome.

IŠ NIJOLĖS GRAŽULIENĖS IR ALGIMANTO KEZIO „SUSIPYNUSIŲ PASAULIŲ“

NOKSTA

*Brandinu širdyje džiaugsmo ašarą
brisdama mėnesėlio prieglobsty
per bežiedę šerkšnų vasarą
laukdama rytojaus, kuris
ne artėja, o tolsta.*

*Kaip ilgai rudeninės saulės vakarai
slėps ilgais šaltais šešėliais užtuotuą
žemės spalvingumą?*

*Kaip ilgai vakarais
medžiams prabilus paukščiais
dvelks ilgesingas vėjas?*

Noksta širdyje džiaugsmo ašara.

MALDA

*Kažtanams iškėlus žieduotus rankas
pavasario maldai, išaiškėjo:*

*nepalaiminti, kurie atleidžia
pirmąją draugystės apgavystę,
pasitikėdami rudens aukse
įpintais atsiprašymais.*

*Nepalaiminta atleidžioji.
Neragaus ji tyliosios nakties ramybės:
šventmety ją guos tik Kalėdų snaigės ir teks raudoti
tarp vystelėjusių violetinių žiedų alyvų darželyje.*

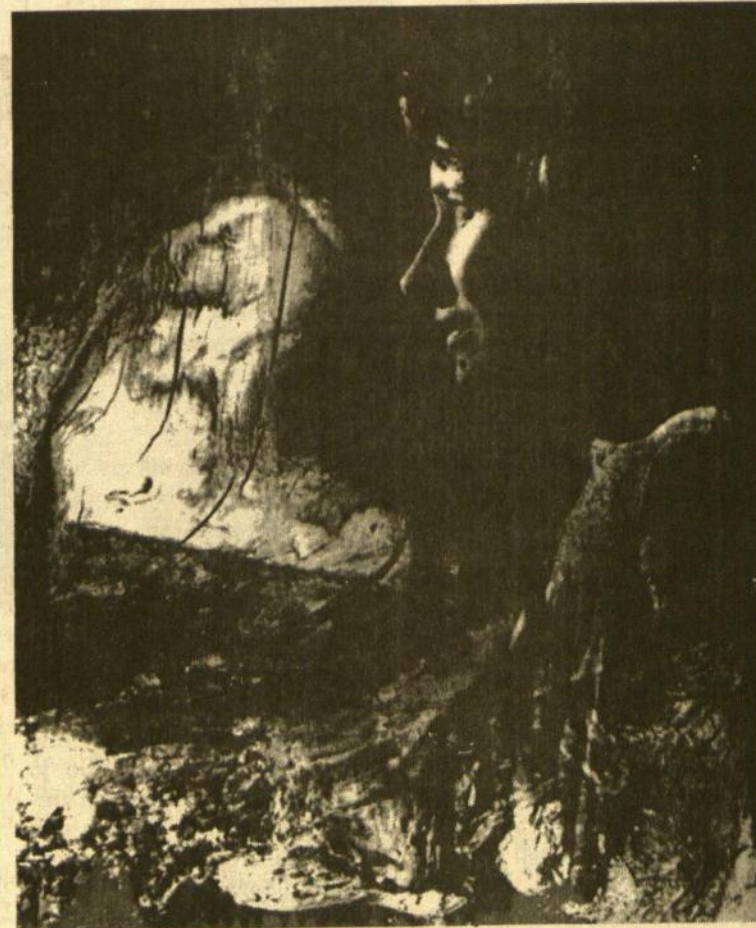
*Eikž, pasiguoski
nužydėjusią slyvą.*

*Jos šešėly teišsilaisvina siela
lyg netoliese kylantis pribrendęs pienės pūkas,
leisk ištrinti širdy įdegintus žodžius
švelniai glostančiam pavasario vėjui...*

*Už aukštos tvoros
nelaimingesni už tavę
gaudo ir mėtė sviedinį
prie šventosios Dimfnos statulos:*

*jų nušvitę veidai
neišduoda skriaudų
kurios juos čia
nuo pasaulio atitverė.*

*Kažtanai meldžiasi už juos
ir už tavę.*

RAUDOJĖLIAI

*Šakos šnara seną skaudžią
raudą: nebegriš, nebegriš,
negriš...*

*Ant nublukusios
kambario sienos klaidžioja,
blaškos kreivi
jų šešėliai. Mėnuo*

*braunas į pamirštus
poilsio patalus, suvirpa
dulkių sluoksnius dengiantis
nebeperskaitysimą*

*knygą. Veidrodį stebi;
nedrąsiai siekia ranka
atversti apverstą
nuotrauką ir*

*atsitraukia. Pro langą
veržias balandžio rauda.*

